

ESKİ HARFLİ TÜRKÇE METİNLERİ TRANSKRİBE ETME USULLERİ ÜZERİNE BİR ETÜD

Doç. Dr. Osman TÜZER

Asırlar boyu ilim ve medeniyet alanında insanlığa çok büyük hizmetler sunmuş olan Türk milleti, son derece zengin bir ilim ve kültür mirasına sahiptir. Yaşadığı her devirde ilmiyle, irfanıyla, düşünce ve yaşantısıyla insanlığa örnek olmasını bilen şerefli milletimiz, İslâmiyet'le müşerref olduktan sonra bu özelliklerini daha da kuvvetlendirmiş ve asırlarca gerçek medeniyetin timsali olmuştur. O, bu özelliklere sahip oluşunu, hiç şüphesiz elinde bulundurduğu sayısız ulvî değerlere borçludur.

İlim, kültür ve medeniyetin taşıyıcıları ve sonraki nesillere aktarıcıları olan yazılı eserlerde, İslâm'ı kabul edinceye kadar Türk alfabesini kullanan milletimiz, İslâm'ı kabulünden kısa bir süre sonra, inancındaki değişikliğe paralel olarak alfabesini de değiştirmiş, Arap harflerini kullanmaya başlamıştır. Bunun da yegâne sebebi, müntesibi bulunduğu dinin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'in ve diğer İslâm klasiklerinin Arapça yazılmış olmasıdır. Milletimiz bu alfabeyle kullandığı bin yılı aşan zaman dilimini içerisinde, çok geniş ve dünyada eşine rastlanmayacak derecede ilmi çalışmalar yapmış ve sayısız eser meydana getirmiştir. Bu eserler sayesinde, hem kendisi medeniyetin doruğuna ulaşmış, hem de başka milletlere örnek olmuş ve insanlığa hizmet etmiştir.

Nihayet bu alfabe, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Harf İnkılabı ile tekrar değiştirilmiş ve şu anda kullanılmakta olduğumuz, Lâtin harflerinden meydana gelen yeni alfabemiz kabul edilmiştir. Ne var ki, bu alfabenin kabulünden sonra yetişen yeni nesillerimiz, - bazı dinî okullarda yetişen çok az bir kesim hariç - ister istemez daha önceki alfabe ile yazılmış olan sayısız eserleri okuyup anlama imkânından yoksun kalmış ve bin yıllık kültür mirasımızla irtibatını koparmıştır. Bunun neticesi olarak da, Arap harfleriyle yazılmış olan bunca değerli eserler, kütüphane raflarında çürümeye terk edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

İşte bu tehlikeyi bertaraf etmek ve bunca kıymetli eserlerimizi yeni nesillerimizin istifadesine sunmak, millî varlığımız açısından bir

zaruret halini almıştır. Bu ise, ancak o eserleri yeni alfabe ile yazmak suretiyle gerçekleşir. Ancak burada karşımıza yeni bir problem çıkmaktadır : Bu işlem nasıl yapılacaktır ? Eski eserlerimiz, aslıyetini muhafaza etmek suretiyle yeni alfabeyle nasıl aktarılacaktır ? İşte bu problemin çözüm yolu olarak da " transkripsiyon " sistemi uygulanmaktadır. O halde, " transkripsiyon " konusunun önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak, üzülecek belirtmeliyiz ki, günümüzde bu önemli konuya gereken ilgi ve hassasiyet gösterilmemiş, şimdiye kadar bu sahada tam bir kargaşa hakim olagelmıştır.

Biz bu mütevâzî incelememizde, önce " transkripsiyon " kavramını ana hatlarıyla izah etmeye çalıştık. Daha sonra, Türkiye'de ve diğer ülkelerde tatbik edilen transripsiyon sistemlerini bir kaç örnekle göstererek, özellikle ülkemizde söz konusu olan bu konudaki mevcut kargaşayı gözler önüne sermek istedik. Nihayet, bu kargaşanın bertaraf edilebilmesi için neler yapmak gerektiği hakkındaki düşüncelerimizi beyan ettik.

Konunun mütehassısı olmamakla beraber, yaptığımız bu inceleme, yetkili bilim adamlarımızın konu üzerine ciddiyetle eğilerek, probleme bir çözüm getirmeleri için bir hatırlatma görevi yapabilirse, amacına ulaşmış sayılacaktır.

(I. BÖLÜM)

TRANSKRİPSİYON NEDİR ?

Her dilin, başka dillerde bulunmayan, kendisine mahsus bir takım ses özellikleri vardır. Bu farklı seslerin mevcudiyeti, o dilin alfabesinde, başka dillerde bulunmayan bir takım harf ve işaretlerin bulunmasını icabettirir. Dolayısıyla, her dilin alfabesinde, diğerlerinde bulunmayan bazı harf ve işaretler mevcuttur. Meselâ, Arapça'da bulunan ع . ط . ظ . ض . ص . ذ . خ . ح . ث harfleri Türkçe'de yoktur. Buna karşılık Türkçe'deki p . ç . j . ö . ü . v.s. bazı harfler de Arapça'da yoktur. Bütün dillerde az veya çok buna benzer farklılıklara rastlamak mümkündür. Bu farklılıklar, yukarıda da belirttiğimiz gibi, esas olarak o dilleri konuşan toplumların ses ve telaffuz farklılıklarından kaynaklanmıştır. Burada ,diller arasındaki farklı harf ve işaretleri incelemeyeceğiz. Buna kısaca temas etmemizdeki sebep şudur : Herhangi bir dille yazılmış olan ibare ve metinleri, kendi alfabesiyle değil de, başka dillerin alfabesiyle yazmak icabedebilir. Bu takdirde, asıl metnin yazıldığı alfabede bulunan birtakım harflerin, öbür alfabede bulunmayışı, ister istemez yeni birtakım işaretleri gerektirecektir. İşte, herhangi bir metni, asli alfabesinin haricinde başka bir alfabe ile aynen yazarken, o alfabede bulunmayıp da metnin asli alfabesinde bulunan bazı harfleri belirtebilmek için özel birtakım işaretler kullanılmaktadır.

Ayrıca, herhangi bir dilin alfabesindeki mevcut harfler, o dili konuşan toplumdaki değişik gurup ve fertlerin şivelerini göstermede hiçbir zaman yeterli olamaz. Bunun için, filoloji çalışmalarında, farklı şiveleri tesbit edebilmek için, asli harflere birtakım işaretler ilâve etmek, hatta alfabede bulunmayan yeni birtakım harfler kullanmak gerekmektedir.

İşte gerek bir metni değişik bir dilin alfabesiyle yazarken ve gerekse filoloji çalışmalarında, farklı ses ve şiveleri tesbit ederken yapılan bu imla işlemine, ilim dünyasında yerleşmiş genel bir tabir olarak **TRANSKRİPSİYON** denir. Bu işaretleri gösteren alfabe de Transkripsiyon alfabesi denir.

TRANSKRİPSİYON ÇEŞİTLERİ :

Transkripsiyonu, genel olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1- FONETİK TRANSKRİPSİYON : Herhangi bir dili konuşan toplumdaki münferit şahısların telaffuzlarında veya mahalli ağızlarda rastlanan muhtelif sesleri birtakım özel harf ve işaretler kullanarak yazıya aktarma işlemine fonetik transkripsiyon denir. Bu işlemde kullanılan işaret ve harfleri gösteren alfabe de fonetik transkripsiyon alfabesi denir.

Görüldüğü gibi, fonetik transkripsiyon, filolojik çalışmalarda kullanılmakta ve aynı dili konuşan bir toplumdaki farklı ses ve lehçe özelliklerini tesbit etmeye yararmaktadır.

2- METİN TRANSKRİPSİYONU : Herhangi bir yazıyı, başka bir dilin alfabesi ile aynen yazmaya da metin transkripsiyonu denir. Metin transkripsiyonunda da, yukarıda izah ettiğimiz sebepten dolayı birtakım işaretler kullanmak gerekir. Kullanılan bu işaretleri gösteren alfabe de metin transkripsiyon alfabesi denir.

Metin transkripsiyonunda da iki ayrı metod kullanılmaktadır :
a) Transliterasyon, b) Normalleştirilmiş metin transkripsiyonu.

a) TRANSLİTERASYON : Bir metni başka bir dilin alfabesiyle yazarken, metinde mevcut olan her harfe karşılık bir harf kullanmak suretiyle yapılan transkripsiyon işlemine, Transliterasyon denir. Meselâ : (لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه) ibaresi, bu metoda göre Türk alfabesine " lâ y^hmn ahdkm htty y^hbb l-ahh mâ y^hbb l- nfsh " şeklinde nakledilebilir.

Görüldüğü gibi bu metotta, asıl metinde sesleri gösteren işaretler (burada hareketler) gösterilmiyor, sadece harfler belirtiliyor. Gayet tabiidir ki, bu metoda göre yazılan bir yazıyı herkesin okuyup anlaması mümkün değildir. Onun için bu metod, son derece ilmi özellik taşıyan ve o sahada mütehasşis kişilerin istifadesi için hazırlanan metinlerde kullanılır.

b) NORMALLEŞTİRİLMİŞ METİN TRANSKRİPSİYONU : Bir metni başka bir dilin alfabesiyle yazarken, Transliterasyonda olduğu gibi sadece harflerini göstererek değil de, okunuşunu da göstermek için, metinde mevcut olmayan ses işaretlerini de ilave etmek suretiyle yapılan transkripsiyon işlemine de, normalleştirilmiş metin transkripsiyonu denir.

Yukarıda zikrettiğimiz Arapça ibare, bu metoda göre de Türk alfabesine şu şekilde aktarılır : " Lā yu'minu aḥadukum ḥattā yuḥibbe li- aḥli mā yuḥibbu li nefsihī ".

Görülüyor ki, bu metotta da Arapça'da seslilerin karşılığı olan hareketler gösterilmektedir. Normalleştirilmiş metin transkripsiyonu, Transliterasyona göre daha çok kullanılır. Bunun sebebi de, bu şekilde yazılan eserleri daha çok kimsenin okuyup anlayabilmesi ve ondan istifade edebilmesidir.

İzah ettiğimiz bu metod ihtisasi mahiyet arzettiği için, yani halkın ilimle uğraşan belli bir kesimini alâkadar ettiği için, buna dar manada normalleştirilmiş metin transkripsiyonu denir.

Bir de, metni normalleştirirken herkesin okuyup anlayabileceği bir tarzda, hiç bir işaret kullanmadan sadece aslı harfleri kullanmak suretiyle yapılan transkripsiyon usulü vardır ki, buna da; geniş manada normalleştirilmiş metin transkripsiyonu denir.

Böylece Transkripsiyon ve çeşitleri hakkında kısa bir malumat verdikten sonra, asıl konumuza geçmeden önce, Fonetik Transkripsiyon üzerinde biraz durmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

FONETİK TRANSKRİPSİYON ALFABESİ :

Eski harflerle yazılmış olan metinlerin transkripsiyonunda olduğu gibi, ülkemizde fonetik transkripsiyon mevzuunda da henüz tam bir birlik sağlanmış değildir. Meselâ, Anadolu ağızları üzerinde uzun araştırmalar yapmış olan Prof.Dr. Zeyneb Korkmaz'ın kullanmış olduğu transkripsiyon alfabesiyle, Dr. Ahmet Caferoğlu'nun

kullandığı alfabe arasında çok büyük farklar mevcuttur. Yine, Reşit Rahmeti Arat'ın hazırlamış olduğu "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu" adlı kitapta kaydedilen alfabe ile, zikrettiğimiz şahısların kullandığı alfabe arasında da bir birlik söz konusu değildir.

Bu konuda bir birliğin sağlanamamış olması da bir bakıma normaldir. Çünkü, Türkçe konuşan Türk milleti içerisinde, o kadar şive ayrılıkları mevcuttur ki, birakalım bölgeler hatta şehirler arasındaki farkları, birbirine komşu iki köy arasında bile bu hususta bir birlik olmadığına çok yerde şahit olmaktayız. Buna bir de, birtakım fertlerin sahip olduğu ses ve telaffuz özelliklerindeki farkı ilave edecek olursak, meselenin ciddiyeti kendiliğinden ortaya çıkar.

Fakat durum böyle diye, herkesin kendine göre bir yol tutturup gitmesi de tasvib edilecek bir durum değildir. En azından ortak özellikler gösteren bazı hususlarda bir birlik teessüs ettirip, bu noktada müşterek bir yol takip edilebilir. Nitekim, R.Rahmeti Arat'ın bahsetmiş olduğumuz eserinde bu konuda bir alfabe tanzim etmiş olması da bir bakıma bu gayeye yönelik bir hareket olsa gerektir.

Bunu böylece belirttikten sonra zikrettiğimiz örnekleri ortaya koyabiliriz :

R.Rahmeti Arat, "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu" adlı kitabında, fonetik transkripsiyon alfabesini şu şekilde göstermiştir :

1- a , ā , ă , ǎ , ǎ̇ , ǎ̈ , ǎ̉

2- b , ḃ

3- c

4- ç

5- d

6- e , ē , ě , ê , ê̇ , ẽ , ẽ̇ , ẽ̈ , ẽ̉

7- f

8- g , ğ , ğ̇ , ğ̈ , ğ̉

9- h , ḣ , ḧ

10- ı , ı̇ , ı̈ , ı̉ , ı̊

11- i , ı̇ , ı̈ , ı̉

12- j

13- k , k̇

14- l , l̇

15- m

16- n , ṅ , ñ , ñ̇

17- o , õ , õ̇ , ṏ , õ̉

18- ö , õ̇ , ṏ , õ̉

19- p

20- r

- 21- s, ş, ş̇, ş̈
 22- ş̈
 23- t, ṫ, ẗ
 24- u, ü, ũ, û, u̇
 25- ũ, ũ̇, ũ̈, ũ̉
 26- v, v̇, v̈, w
 27- y, ŷ, ŷ̇
 28- z, ż, z̈, z̉

Burada kullanılan işaretlerin ifade ettikleri mana şudur :

1- (ˉ) : Vokallerin (ünlülerin) normalden uzun olduğunu gösterir : ā , ē , vs.

2- (˘) : Vokallerin normalden kısa olduğunu gösterir : ä , ë gibi.

3- (ˆ) : Vokallerin bulanık (belirsiz) olduğunu gösterir : ê , î gibi.

4- (°) : Vokallerin yuvarlak (mazmun) olduğunu gösterir : â , ê gibi.

5- (˙) : Vokallerin metinde eksik veya kusurlu yazılmış olduğunu gösterir : ȧ , ė gibi.

6- (ˊ) : Vokallerin düşmüş olduğunu gösterir : b' len gibi.

7- (ˋ) : Vokallerin arasındaki aralığı gösterir : so'uk gibi.

8- (˚) : Konsonantların peltek olduğunu gösterir : ṡ , ż gibi.

9- (˘) : Konsonantların (ünsüzlerin) yelleşmesini gösterir : t' , g' gibi.

10- (˙) : Konsonantların üzerinde bunların her birinin ayrı birer hususiyetlerini gösterir : ğ̇ , ž̇ gibi.

11- (˙) : Konsonantların altında yalnız k̇ , ş̇ , ṫ için kalınlığı, diğerleri için ise, ayrı ayrı hususiyetleri gösterir 1.

Yukarıdaki harflerin ifade ettikleri mana hakkında adı geçen kitapta geniş olarak izahat verilmiştir. Burada zikrine lüzum yoktur.

Alfabe sırasına girmeyen harf veya işaretler :

(˘) : Arap alfabesindeki hemzenin karşılığı : Menşe' : (منشا) gibi. Bu işaret, söz başında ayrıca gösterilmez.

(˙) : Arap alfabesindeki Ayın (ع) harfinin karşılığı : Ālim : (عالم) ma'lûm : (معلوم), ṫālî' (طالع) gibi. Bu işaret de, ait olduğu vokalin başında ise, bunun sol yukarısına, sonunda ise sağ yukarısına konulur.

Bu harfler ve işaretlerin haricinde bir de Arapça metinlere

¹ R.Rahmeti Arat, Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu, s. 6-9, İstanbul, 1946.

mahsus olan hareketler mevcuttur. Bunlar : üstün (ˆ), esre (˘), ötre (˙) dirler. Bu hareketler, Arap harfleriyle yazılmış olan Türkçe metinlerde, yalnız olarak, veya herhangi bir harf ile birlikte kullanılmışlardır. Bu durumun da transkripsiyonda belirtilmesi, metinlerin tarihî yazılış şekillerinin tesbiti bakımından mühimdir.

Bu hareketler, metinde yalnız olarak kullanılmışsa, transkripsiyonda eksik vokal işaretleriyle gösterilir. Eger harfle birlikte kullanılmışsa ve o harfle aynı kıymette ise transkripsiyonda ayrıca işaret edilmezler. Aynı kıymette iseler, ayrıca tesbitleri icabeder. Bu da normal vokallere hareke işaretleri ilave etmek suretiyle yapılır : *yíl* = (*يَيْل*), *yír* (*يَيْر*) gibi 2.

Prof.Dr.Zeyneb Korkmaz da, yapmış olduğu filolojik araştırmalarında, şu alfabeyle kullanmıştır. Hemen belirtelim ki, burada harf ve işaretlerin ifade ettikleri anlam, kısaca izah edilmiştir. Geniş bilgi için, yazarın " Güney - Batı Anadolu Ağzları " adlı eserine bakmak gerekir.

α = Normal a

ā = Kapalı a

a = İnce a

ã = Yuvarlak a

b, c, ç, d = Aynı

ä = Açık e.

ε = Açık kısa e.

ä = Yarı kapalı e.

e = Kapalı e

ə = i'ya yakın kalın e.

f = Aynı.

ğ = Art damak g'si

g = Ön damak g'si

g̃ = Patlayıcı gırtlak g'si

ñ, ñ̃, ñ̄, ñ̅ = aynı.

ı = İncelmiş i'ye yakın ı

j = aynı

k = Ön damak k'sı.

K = Patlamasını kaybetmiş olduğu için g'ye yakın duyulan ön damak k' sı.

ķ = Art damak k'sı

Ḳ = Patlamasını kaybetmiş art damak k'sı

ı̇ = Tonsuz dış ünsüzü l.

ł̇ = Diş eti l'si

ł̇ = Tonsuz diş eti l'si

m, n = aynı.

ŋ̇ = Tonsuz diş n'si

² R.Rahmeti Arat, s. 24,25.

\tilde{n} = Genzel öndamak n'si

\tilde{n}_o = Genzel tonsuz öndamak n'si

$\tilde{\eta}$ = Genzel art damak n'si

η_o = Genzel tonsuz artdamak n'si

o = Aynı.

ô = Kapalı o.

◊ = ö'ye yakın ince o.

ö, p. = Aynı.

P = Patlamasını kaybetmiş olduğu için ince , b'ye yakın duyulan emposif p.

r = Aynı.

r_o = Tonsuz r.

s, ş, t. = Aynı.

T = Patlamasını kaybetmiş emposif t.

u = Aynı.

u = ü'ye yakın ince u.

Ü, v, y, z. = Aynı

' = Tonsuz gırtlak patlayıcısı.

- = Ünlü üzerinde uzunluk işareti.

~ = Ünlüler üzerinde genzelleşme işareti.

v = Ünlüler üzerinde kısalık işareti.

˘ = İkiz ünlü işareti.

⌋ = İki kelime arasında bağlantı (liaison) işareti.

∩ = İkiz ünlü yapan yarı ünlü işareti.

>, < = Kelimelerin yapı bakımından gelişme yönlerini gösteren işaretler.

~ = Alaut ve Substitutin işareti.

' = Kendinden sonraki hecenin vurgu işareti .

ˆ = Yüksek ton işareti

˜ = Alçak ton işareti 3 .

Aynı yazar, " Nevşehir ve Yöresi Ağızları " adı altında yapmış olduğu bir başka araştırmasında da, hemeh hemen aynı harf ve işaretleri kullanmakla beraber, bazı değişiklikler ve ilaveler de yapmıştır. Meselâ : Kapalı a ; " Güney - Batı Anadolu Ağızları " nda â , " Nevşehir ve Yöresi Ağızları " nda ise á şeklinde kullanılmıştır. Yine, zikrettiğimiz II. eserde â'ya, bulamık a demiştir 4.

Dr.Ahmet Caferoğlu da, " Sivas ve Tokat İleri Ağızlarından Toplamalar " adlı filolojik araştırmasında, fonetik transkripsiyon işaretlerini aşağıda gösterildiği şekilde kullanmıştır. Bu işaretler, yazarın anadolu ağızlarıyla ilgili olarak yapmış olduğu bütün

³ Dr.Zeynep Korkmaz, Güney- Batı Anadolu Ağızları (ses bilgisi 'Fonetik'), Ankara, 1956, s. VI-VII.

⁴ Dr.Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları,c.1, Ankara, 1963, s. XV.

araştırmalarında esas kabul edilmiş, bunların ihtiyacı karşılamamaları halinde birtakım işaretlere başvurmuştur. Yazarın kullanmış olduğu fonetik transkripsiyon işaretleri, kısa açıklamaları ile birlikte şöyledir :

- ˉˉ : Vokallerde uzunluk işareti : āşam = akşam.
- ˉ˘ : Vurgulu vokalin üzerinde : bēnnen = benimle.
- ˘˘ : Vokalin yarı uzun olduğunu gösterir : ah á : işte.
- ˘˘˘ : Vokalin hafifce genizleştirildiğini bildirir : Bāa = bana .
- ˘˘˘ : İki kelimenin birleşik olduğunu bildirir : On ıktı, gr at gibi
- ˘˘˘ : Kelimenin, sert bir kesim, yahut duraklama ile telaffuzunu belirtir. nā'let, de've gibi.

e : Kapalı e, ör. : dedi, verdi, vs.

ə : İstanbul şivesindeki e ile a arasında olup, a'ya yakın telâffuz edilen e. əkmək = ekmek, dirək = direk gibi.

ı̇ : I ile ı arasında, daha fazla ı'ya kaçan telâffuzu gösterir. yığıt, geldiğ gibi.

ö̇ : ö ile o arasında olup, o'ya yakın olan sesi gösterir. köprü, öküz, göz gibi.

ü̇ : ü ile u arasında olup, u'ya daha yakın olan sesi gösterir. köpük, büyük gibi.

K,k : Normal İstanbul şivesindeki k.

K̇,k̇ : İstanbul ağızındaki kalın k ile, yerli ağızlarda kalın okunan ince k. öküz, əkmək gibi.

Ġ, ġ : Arapçadaki (ġ) nun karşılığıdır.

Ġ̇, ġ̇ : İstanbul şivesinin yumuşak g sesinin karşılığıdır. ġeldiġi, ġördüġü gibi.

ğ̇ : g ile ġ arasındaki g. ġarsu, ġars gibi.

l̇ : Kalın bünyeli kelimelerdeki yumuşak l' yi ifade eder. Bal' yol' gibi.

ṙ : Kalın bünyeli kelimelerdeki yumuşak r' yi ifade eder. yar' gibi.

Ḣ,ḣ : Boğaz derinliğinden gelen sert ve hırıltılı h. Aħşam, soħmah, eyvah gibi.

K̇ : Azerbeycan ve doğu illerimize mahsus olup, Almandadaki "ich " kenimesinin " ch " sinin karşılığıdır. Çörek, emek, çekmek gibi.

Ÿ : Sağır nun'un karşılığıdır. diğ, doğuz gibi.

č̇ : t ile de arasında, d'ya yakın bir ses, ġetti, artı gibi.

ż : z ile s arasında, s'ye yakın bir ses, alamazsın gibi.

ṫ, ḋ : ż, ṡ : Yumuşak konsonantlarda bu işaretler kullanılmıştır 5.

Aynı yazar, bir başka araştırmasında bu işaretlere ilâve olarak şunları kullanmıştır :

5 Geniş işaz için bak : Dr. Phil, ahmet Caferoġlu, Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, İstanbul, 1944, s. XXIII- XXVII.

- î : Kısa i.
 â : Kısa a.
 u : u ile ı arasında bir ses.
 ü : ü ile i arasında bir ses.
 ä : a ile e arasında bir ses 6.

Vermiş olduğumuz örneklerde de açıkça görüldüğü gibi, günümüzde, filolojik araştırmalar yapan ilim adamlarımız, mahdut sayıda olmalarına rağmen, fonetik transkripsiyon alfabesi üzerinde müşterek bir yol takip etmemektedirler. Hatta ve hatta, aynı araştırmacının değişik eserleri arasında bile tam bir birliğin mevcut olmadığına rastlanmaktadır. Bu durum ise, araştırmacılarımızın bu mevzuya gereken ilgiyi göstermediklerinin bir delili olarak kabul edilebilir.

(II. BÖLÜM)

ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ METİNLERİN TRANSKRİPSİYONU

Bu mevzuya başlamadan önce şu hususu belirtmek istiyoruz. Daha önce transkripsiyonu Fonetik transkripsiyon ve Metin transkripsiyonu diye genel bir tasnife tabi tutmuştuk. Bu bakımdan herhangi bir yanlış anlaşılma olmaması için hemen belirtelim ki, metin transkripsiyonu denince sadece Arap harfleriyle yazılmış metinlerin transkripsiyonu akla gelmemelidir. Meselâ bugün Türk ırkına mensup olup da kenedilerine ait müstakil alfabeleri olan pek çok toplumlar vardır 7. Bunların alfabeleriyle yazılmış olan metinleri, kendi alfabemize aktarırken yapılan transkripsiyon işlemi de, metin transkripsiyonu bölümünün içerisine girer. Ancak, bu husus konumuzun haricinde olduğu ve başlı başına bir araştırmayı gerektirdiği için, bu kadar işaret etmekle yetiniyoruz. Bu bölümde Arap harfleriyle yazılmış olan metinlerin transkripsiyonu mevzuunu işleyeceğiz.

Arap harfleriyle yazılmış türkçe bir metni transkribe ederken şu hususu gözden uzak tutmamak gerekir: Böyle bir metinde, Türkçe asıllı kelimelerin yanında, Arapça veya Farsça ibare ve metinler de bulunabilir. İşte herhangi bir metni transkribe ederken, Türkçeleşmiş olan yabancı asıllı söz ve tabirler, normalleştirilmiş metinlerde diğer

⁶ Dr.Phil. Ahmet Caferoğlu, Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, İstanbul, 1946, s. XXV.

⁷ Bk. Ahmet Bican Erçilasun, Bugünkü Türk Alfabesi, M.E.B.Yay., 1977.

Türkçe söz ve tabirler gibi muamele görürler. Aslıyetini muhafaza eden Arapça ve Farsça söz ve tabirlere gelince, bunların transkripsiyonlarında ise, o dilin telâffuz ve kaidelerine uyularak hareket edilir. Bu çeşit metinlerde, milletlerarası yerleşmiş olan metoda göre transkripsiyon şu şekilde değiştirilir:

1- Konsonantlar, Farsça metinlerde, Türkçe'de olduğu gibi; Arapça metinlerde ise, s, z, ž ve v yerine, t, d, d ve w ile kullanılır.

2- Arapça metinlerdeki hareketler, Türkçe dar transkripsiyonlu metinlerdeki a, i, u yerine a, i, u ile kullanılır.

3- Arapça metinlerdeki med harfleri, Türkçe dar transkripsiyonlu metinlerdeki a, i, u yerine, â, î, û ile kullanılır.

4- Eski Farsça metinlerdeki meçhul vokallar ise, ē ve ō ile kullanılır.

Misaller: (الحمد لله رب العالمين) = al- hamdu lillâhi rabb'l- 'âlemîn;
(والله اعلم بالصواب) = Wa'llâhu a'lamu bi's- şavâb; شیر = şēr. Arslan, şîr.
sût, پیروز = pērōz, کور = gōr⁸.

Eski harfli Türkçe metinlerde gözden uzak tutulmaması gerekir bu hususu böylece belirttikten sonra, günümüzde bu metinlerin transkripsiyonunda takip edilen usulleri incelemeye geçebiliriz.

Hemen belirtmemiz gerekir ki, nasıl ki ülkemizde Fonetik transkripsiyon mevzuunda bir birliğin temin edilememiş ise, aynı şekilde Arap harfli Türkçe metinlerin transkripsiyonunda da, gerek Türkiye'de ve gerekse Türkiye dışındaki şarkiyatçılar arasında bir birlik mevcut değildir. Ancak çeşitli ülkelerde pek çok kimse ve kurum, bu metinlerin transkripsiyonunda, müstakıl bir yol takip etmek yerine, kendilerince en uygun buldukları herhangi bir mecmua veya ansiklopedinin metodunu kullanmayı tercih etmekte, bu suretle, az da olsa bir birlik temin etmeye çalışmaktadırlar. Tabii ki, bu şekilde istenilen birliği temin etmek mümkün olmamaktadır. Meselâ ülkemizde pek çok fert ve kuruluş (T.T.K., D.T.C.F. gibi) Türkçe "İslâm Ansiklopedisi" nde kullanılan metodu kullanmaktadırlar. İngiltere'de daha çok Brockelmann'ın kısaca (GAL) diye bilinen "Geschichte Der Arabischen Litteratur" unun, Fransa'da ise, "Arabica" ve "Revue des Etudes Islamiques" gibi mecmuaların metodu takip edilmektedir.

Türkiye'de ve Türkiye haricinde kullanılan çeşitli transkripsiyon örneklerine geçmeden önce, R. Rahmeti Arat tarafından hazırlanıp, M.E. Bakanlığı'nca yayınlanmış olan ve günümüzde pek çok kimselerce örnek alınan "Türk İlmî Transkripsiyon Klavuzu"nun bu hususta takip etmiş olduğu metodu inceleyip, daha sonra diğer örnekler'e geçmek istiyoruz.

⁸ R. Rahmeti Arat, a. g. e. , s. 26.

ARAP HARFLİ METİNLERDE TÜRK İLMİ TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ :

Bu sistemde, Arap harflerinin karşılığı olan harf ve işaretler şunlardır:

ا = ʾ	ذ = z	ع = ʿ	ث = ṯ
ب = b	ر = r	غ = ğ	ل = l
ت = t	ز = z	ف = f	م = m
ث = ṯ	س = s	ن = n	ن = n
ج = c	ش = š	ق = q	و = v
چ = ç	ص = s	ك = k	ث = ṯ
ح = h	ض = z	گ = g	ه = h
خ = h	ط = t	ك = k	ی = y
د = d	ظ = z	/	

Arapça veya Farsça eserlerde, kısa vokaller (harekeler) ile uzun vokaller (med harfleri), metinde mevcut olsunlar veya olmasınlar, Türk telâffuzunda ne şekilde olurlarsa olsunlar yalnız şu işaretlerle gösterilirler : -

- 1- Fethalar (َ) a ile; uzun elifler (ا), ā ile : آل = al, أبَا مسلم = Abā Müslim, أيوان = ayvān gibi.
- 2-Kesreler (ِ) i ile; uzun (ی) ler, i ile : كِسْطَاس = kistās, دِينَ = dīn, آيِن = Āyīn gibi.
- 3- Zammeler (ُ) u ile; uzun vav (و) lar ū ile : كُؤْل = kull, كُؤْل = gul, نُؤْر = nūr, حُؤْي = ḥūy gibi.

NOT = 1- Aynı misaller, millileştirilmiş transkripsiyonda şu şekilleri alırlar : آل = al, أبَا مسلم = Ebā Müslim, أيوان = eyvān, كِسْطَاس = kistās, كُؤْل = küll, كُؤْل = gül, حُؤْي = (ahlāk manasında ise) ḥūy, (ter manasında ise) ḥūy; Türkçe bir kitap isminde veya metin içerisinde ḥuy.

NOT= 2- Arap imlâsındaki maksûr elifler (ِ) de uzun elifler

(ا) gibi işaret edilir : مصطفى = Mustafâ gibi.

NOT = 3- Gerek müellif ve gerek kitap isimlerinde i'rablı hecenin vokali gösterilmez : كتاب سيبويه = Kitâb Sîbavayh, ابن سينا = İbn Sînâ gibi.

KONSONANTLARIN YAZILIŞI :

a) Hemze (ء) harfi :

1- Kelime başındaki hemzeler ayrıca işaret edilmeyip, yalnız bunlarla bir hece teşkil eden harekeler gösterilir : أحمد = Ahmed veya Ahmad, انسان = insân, آدم = Ādem, اذن = uẓn, اصلاح = iṣlāḥ gibi.

2- Ancak kelimelerin orta ve sonlarında bulunan hemzeler gösterilir. Bunların yeri, vokalin sağ yukarısidir : مأمون = Ma'mûn, تأيير = ta'sîr, بلأ = balâ', فقراء = fukarâ', منشأ = manşâ' gibi.

b) Ayın (ع) harfi :

1- Kelime başındaki ع lar gösöterilir. Bunların yeri de, birlikte buldukları vokalin sol yukarısidir : عمر = 'Umar, عثمان = 'Uşmân, علي = 'Alî.

2- Kelimelerin orta ve sonlarında bulunan ع lar da, aynı şekilde, ait oldukları hecenin başında yahut sonunda bulunuşlarına göre, bunun vokalinin sol yahut sağ yukarısına yazılır : معدن = Ma'den, جامع = cāmi', مفعول = ma'fûl, معارف = ma'ârif gibi.

c) Seddeli Harfler :

Şeddeli vav (و) dan önceki harf mazmûm (ötreli), şeddeli ye (ي) den önceki harf de meksûr (esreli) ise, vezin icabı, bu şeddeli harfler tek olarak yazılır ve kendilerinden önceki harflerin üzerine uzatma işareti konur. Meselâ : أخوة = uḫūva, (uḫuvva değil), عصية = 'aşabîya ('aşabtyya değil), علي = 'Alî ('Altyy değil). Şayet bu harfler şeddeli olur da, kendilerinden önceki harflerin harekesi kendi cinslerinden olmazsa, bu takdirde şeddeli harfler iki defa yazılır : Meselâ : نُرَيَا = Şurayyâ gibi.

d) Büyük Harfler :

Müellif isimleri gibi, kitap isimlerinin de baş harfleri büyük yazılır. Birden fazla kelimededen ibaret olan kitap isimlerinde ancak ilk kelimenin harfi büyük, diğerlerinde küçük harflerle yazılır. Ancak (ع) harfinin şekli dolayısıyla, büyük ve küçük iki ayrı nev'i olmadığından, bu harfle başlayan isimlerde yalnız başında

bulunduğu vokal büyük yazılır : علم = 'Alī, علی = 'līm gibi.

e) Terkipler :

Ünvanları Arapça terkipli müellif veya kitap isimlerinde harf-i tarîf (الـ), l'râba tabî olmayarak, daîma (al-) diye ve küçük harflerle gösterilir ve küçük bir tire ile, ait olduğu kelimeye bağlanır. Şemsî veya Kamerî harflerle başlayan kelimelerde harf-i tarîf idğamlı veya idğamsız olarak gösterilebilir .

كشف الظنون : Kaşf al- zunūn, Kaşf az- zunūn.

كتاب العين : Kitāb al- 'Ayn

سبع السيار : Sab' al- sayyār, Sab' as- sayyār gibi. Ancak harf-i

tariften evvel bir cer harfi veya atf vav (و) bulunursa, al-'in vokallı yani a, telaffuza göre hazfedilmiş olsun veya olmasın bu harflerle birlikte yazılabilir :

كتاب فى الكلام : Kitāb fil- kalām gibi.

Ünvanları Farsça terkipli müellif veya kitap isimlerinde muzâf veya mevsûfun kesresi, Türkçe'nin ahengine tabî olmaksızın daimî olarak küçük harflerle yazılır ve küçük bir tire (-) ile, ait olduğu muzâf veya mevsûfa bağlanır.

زبان فارسى : Zabān-ı fārisī

قاموس تركى : Kāmūs-ı Türki gibi.

Mefsûl veya mevsûl (و)'lı atıf terkiplerinde ise (و) daîma (u) ile gösterilir : نور و ظلمت = Nūr u zulmat, حسن و عشق = Hüsn u 'aşk. gibi.

f) Müennes t'si (ة) :

Müennes t'si ile biten arapça kelimelerin sonlarındaki t,-terkibe dahil bulunmadıkça - kısa vokallı hecelerde nakledilmez, uzun vokallı hecelerde ise nakledilir : مدينة = Hadîka, مدينة = Madîna, صلاة = Şalât, مشكاة = Mişkât gibi.

Terkiplerde ise, daîma gösterilir :

مشكاة الأنوار = Madînat al- salām, Madînat as- Salām. مدينة السلام = Mişkât al- anvār gibi.

g) Ünvanı " kitāb " kelimesiyle başlayan eserler :

Ünvanları daîma (kitāb) kelimesiyle birlikte kullanılan eserlerin isimlerinde, bu kelime kısaca K. ile gösterilir. Böyle olmayan eserlerin ünvanlarında ise bu kelime kullanılmaz :

كتاب العين = K. al-'ayn, مروج الذهب = Mürûc al- zahab, murûc az- zahab gibi.

Not : Fakat tertiplerde bu K. nazara alınmaz; bundan sonra gelen kelimenin baş harfi, sıranın esası olur.

b) Terkîpli müellif isimleri :İbn (ابن) kelimesi, daima beraber bulunduğu şahıs isimlerinde, tamam olarak fakat trabsız şekilde yazılır : ابن سينا = İbn Sina, ابن العربي = İbn al- 'Arabi gibi. İki isim ortasındaki İbn'ler ise, kısaca yazılır ve yalnız (b) ile gösterilir : ثابت بن كورة = Sabit b. Kurra gibi.

Ab (أب) ile mürekkep isimler, yerine göre, Abu veya Abi şeklinde, harf-i tarifleri önünde ise vokalleri kısa olarak yazılır : أبو الحسن = Abu'l- Hasan, أبي الفدا (تاريخ) = (Tarîh) Abi'l- Fıda, علي بن أبي طالب = 'Ali b. Abi Talib gibi.

Harf-i tarifli izafet veya sıfat terkîpleri ise, aradaki harf-i tarif ve muzâf veya mevsûfun irabı nazar-ı itibara alınmaksızın, idgam veya izhar edilerek, muzâf veya mevsûfla birlikte tek kelime halinde veya ayrı olarak yazılabilir :

عبد الرحمن = 'Abdurrahman,
سعد الدين = Sa'daddin,
عبد الكرم = 'Abdulkarim, 'Abd - al- karim gibi.
أبو الحسن = Abu'l-Hasan
هد الرزاق = 'Abd al- Razzak, 'Abd ar- Razzak gibi.

Not : 'Abd kelimesiyle başlayan Türkçe eser müelliflerinin isimlerinde (a) yerine (u) ve (ü) vokalleri kullanılabilir : عبد الله = 'Abdullah, عبد الهادي = 'Abdülbaki gibi ¹.

Böylece, Arap harfleriyle yazılmış olan metinlerin **Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu**'na göre transkribe edilme usullerini görmüş olduk.Şimdi, Türkiye'de ve Türkiye haricinde kullanılmakta olan çeşitli transkripsiyon usullerinden bazı örnekler görüp, bunlar arasındaki farklılıkları gösterebiliriz.

Ancak belirtmemiz gerekir ki, burada zikredeceğimiz örnekler, günümüzde kullanılan transkripsiyon usullerinin tamamından ibaret değildir. Bu usullerin tamamını tesbit etmek, takdir edilir ki, çok uzun bir araştırmayı gerektirir.Şu kadar var ki, Türkiye'de basılmış olan önemli bazı ansiklopedi, dergi ve kitaplarda kullanılmış olan bazı kurumların kullandıkları usullerle, Türkiye haricinde, bazı meşhur şarkiyatçıların, ansiklopedilerin ve mecmuaların metotlarını örnek

¹ R. Rahmeti Arat, a.g.e..s. 27- 35.

kabilinden ele almak istiyoruz.

Böylece günümüzdeki transkripsiyonla ilgili kargaşayı da daha yakından tanımış olacağız. Bu usulleri, Türkiye'de ve Türkiye haricinde kullanılanlar diye iki bölüm halinde şematik olarak gösterip, daha sonra da harflerin haricindeki transkripsiyon usullerini mukayeseli olarak ele alacağız. Bunu yaparken de Türkiye'de yayınlanan eserler için "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu" nu, Türkiye haricinde yayımlanan eserler için de, Brockelmann'ın GAL' ını ölçü olarak kabul edip, bunlarla uygunluk arzeden hususları ayrıca zikretmeyeceğiz. Sadece farklı olan hususları zikretmekle yetineceğiz.

1- Türkçe "İslâm Ansiklopedisi" nde hemen hemen Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi aynen tatbik edilmiştir. Sadece, T.İ.T. Sistemi'nde, harf-i tariften sonra şemsi harf getirirse, lam (ل) ın kalb edilip edilmemesi tercihe bırakılıyor. İslâm Ansiklopedisinde ise (ل) kalbedilmiyor. Yine İslâm Ansiklopedisi'nde istisnai bir durum olarak احمد ve محمد kelimeleri, " Ahmed " ve " Muhammed " şeklinde yazılıyor.

2- "Meydan Larus (Büyük Lugat ve Ansiklopedi)" de, transkripsiyona sadece Arapça ve Farsça özel isimlerde başvurulmuştur. Bunlarda da T.İ.T.S. kullanılmıştır.

3- Sarkiyat Mecmuası'nda T.İ.T. Sistemi'nin aynısı kullanılmıştır.

4- İslâm Tetkikleri Dergisindeki farklılıklar şunlardır : Cetvelde (خ) harfine karşılık (X) kullanıldığı gösterilmekle beraber, yer yer (h) şeklinde de kullanılmaktadır. Harf-i tarifin (ل)sı hiç kalbedilmiyor. Harf-i cerle mecrur arasına (-) işareti konmuyor. Diğer hususlarda T.İ.T.S. ile uygunluk arz etmektedir.

5- Tarih Vesikaları Dergisi'nde, cetvelde de görüldüğü gibi, hemehemen transkripsiyona başvurulmamıştır. Sadece Türkçede bulunmayan harfler, telâffuzca benzeri olan Türkçe harflerle karşılanmışlardır. (ع) harfi de (') işareti ile karşılanmıştır. Uzatma işareti olarak (^) kullanılmıştır. Farsça terkiplerde, terkip kesresi ses uyumuna göre (ı) ve (i) şeklinde kullanılmış ve kelimeden bir (-) işaretiyle ayrılmıştır. Arapça terkiplerde, irablar gösterilmiştir. Harf-i tarif kelimeden bir (-) ile ayrılmış ve elif (l) in yerine (') işareti konulmuştur. Ancak bu da sadece yabancı kitap ve şahıs isimlerinde kullanılmıştır. Harf-i cer, mecrurdan (-) işaretiyle ayrılmıştır.

6- İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde genellikle T.İ.T.S.'ne uyulmaktadır. Farklı olarak; müennes te (ة) sı, genellikle gösterilmez. Fakat Türkçe'de (at) şeklinde telâffuz edilen (ة) ler ise (ah) şeklinde yazılır. صدقة = Şadâkah gibi. İzafer halindeki birleşik isimler beraber yazılır. صلاح الدين = Şalâhuddîn gibi. Farsça terkiplerin terkip kesresi ses uyumuna göre (ı) veya (i) şeklinde yazılmaktadır. Belirtmiş olduğumuz bu hususlarda da, çeşitli makalelerde farklı tatbikata rastlanmaktadır.

7- Kutb'un " Hüsrev u Sîrin " inde, (ç) harfi (چ), (p) harfi de (ب) ile yazılmıştır. Kaf-i nuniler, daima (ك) şeklinde yazılmış. transkribesi de (ng) şeklinde yapılmıştır. Bu eserin kenedine mahsus

bir dil hususiyeti vardır ¹⁰.

8- Türk Tarih Kurumu'nun yayınlamakta olduğu eserlerde de, Türkçe İslâm Ansiklopedisi'nde tatbik edilen usuller kullanılmaktadır.

9- T.D.K. yayınlarında, transkripsiyon yapılırken Türkçe ses uyumu datma göz önünde bulundurulmuştur. Buna bağlı olarak ,meselâ hareketler, yerine göre, üstün = a, e, esre = i, i ve ötre de = u, ü diye yazılmaktadır. Sondaki müennes (î) si, genellikle belirtilmez. Ancak Türkçe'de telâffuzu yerleşmiş olan kelimelerde (sa'âdet gibi) ve terkiplerde belirtilir. Arapça terkiplerde hafr-ı tarîfin lam (ل)'ı şemsi harflere kalbolur (et-Tuĥfetu'z-Zekıyye gibi). Tenvinler, ekseriyetle (kâsd^{en}) şeklinde , (kâsden) ve ('an kâsdın) şeklinde de yazılır. Farsça bileşik isimler (-) ile ayrılır : Hüküm-dâr gibi. Türkçe kelimelerde hiç uzatma işareti kullanılmaz. Eski metinlerde, kalın vokallı kelimelerin sonundaki -dürür ekleri -durur şeklinde okunur ve yazılır : Dağısardur gibi. Farsçadaki (و)-ı ma'düleler. (خواب = h^vâb, خرامتن = h^vâsten) şeklinde gösterilir.

10- Türk (İnönü) Ansiklopedisi'nde, arapça, Farsça, Latince veya Yunanca, İbranice, İslavca, Hint (sanskrit) ce, Çince ve Japonca'da bulunupda, Türkçe'de bulunmayan harfler özel isimlerde, özel işaretlerle transkribe edilmiştir. Biz cetvelde sadece Arapça ve Farsça harflerin karşılıklarını gösterdik ¹¹.

Bu ansiklopedide ayrıca okunuşu gösteren ve bizde bulunmayan işaretler de gösterilmiştir. Bunlar da iki kısımdır :

a) Sessizler :

ā, ē, ī, ĩ, ū, ū, ō, ō = Uzun sesler.

ā, ē, ō, ō = Geniz seslileri.

ŭ = a ile o arasında bulunan sesli.

ŭ = ŭ'nun uzunlu.

œ = a ile e arasında bulunan sesli.

ı̇ = Kısa ve hafif ı. (Fonetik işareti : ø dir.)

Not: İkiz sesler (deftonglar) birer bağlantı işaretiyle birleştirilmiştir.

Seslilerin altına konan noktalar, vurguyu gösterir.

¹⁰ Geniş bilgi için bak.Dr.M.Necmeddin Hacıeminoğlu, Kutb'un Husrev u Şirin'i ve Dil Hususiyetleri. İst. Ün.Yay., İst., 1968.

¹¹ Diğer diller için bak.: Türk Ansiklopedisi, c.I,s.XXXIII-XXXIV.

b) Sessizler :

~~th~~ = Dişler arasından sızan peltek (t)

~~dh~~ = Dişler arasından sızan peltek (d)

ts = Bir hecede söylenen ts

$\overset{d}{z}$ = Yukarıkının yumuşak (titreşimli) çeşidi.

$\overset{h}{b}$ = Art damağa sürtünerek çıkan h.

ṛ = Geniz n'si.

w = İki dudaktan söylenen v.

Not :Ön damaktan söylenen sessizlerden sonra, (') işareti konmuştur. (') kesme işareti hafif duraklamayı gösterir.

Bu ansiklopedide atıf vav (و) ı (-) ile ayrılmıştır : (Cemşit-u Hürşid gibi.) Arapça terkiplerde irablar belirtilmiş ve şu şekilde yazılmıştır : Sırr-ül- Hilāfe, Hamamat- ül - Büsrā gibi.Bileşik isimler,beraber yazılmıştır.Müennes (i) leri genellikle belirtilmemiştir.Vasledilince belirtilmiştir.

TÜRKİYE HARİCİNDE YAYIMLANMIŞ OLAN BAZI ESERLERİN TRANKRİPSİYON CETVELİ :

ARAB-FARS ALFABESİ	Encyclopédie de l'Islam (Nouvelle Edition)	The Encyclopedia of Islam(New Edition)	Brockelmann, GAL Supl	Revue des Etudes Islamiques(Paris)	Règles Pour Editions et Traductions des Textes Arabes(Paris)	Arabica (Paris)	A.Zajaczkowski, Kellie ve Dimne (W.Krakowie)
ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
اَ	A	A	A	A	A	ا	A, Ä
اِ	I	i					E,I,Y
اُ	U	U					O,Ö,U,Ü
آ	Ā	Ā					Ā,Ä,Ă
اِي، اِي	I,Ī						Ī,É,Ī,Ý
اُو، اُو	Ū	Ū			O U		Ō,Ū,Ó,Ō,Ū,Ū
ب	B	B	B	B	B	B	B
پ				P	P		P
ت	T	T	T	T	T	T	T
ث	TH	TH	<u>T</u>	<u>T, S, t, s</u>	<u>T</u> , TH	<u>T</u>	S
ج	DJ	DJ	Ĝ	Ĝ	Ĝ, J	Ĝ	ǰ
چ	Ĉ	C		Ĉ	Ĉ, TCH		Ĉ
ح	Ḥ	Ḥ	Ḥ	Ḥ	Ḥ, H	Ḥ	Ḥ
ك	<u>KH</u>	<u>KH</u>	Ḥ	Ḥ	Ḥ, KH	Ḥ	Ḥ
د	D	D	D	D	D	D	D
ذ	<u>DH</u>	<u>DH</u>	<u>D</u>	<u>D, Z</u>	<u>D</u> , DH	<u>D</u>	<u>D, Z</u>
ر	R	R	R	R	R	R	R
ز	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z
ژ				ž	J		ž
س	S	S	S	S	S	S	S

ش	SH	SH	Š	Š	Š,CH	Š	Š
س	Ṣ	Ṣ	Ṣ	Ṣ	Ṣ,Ḥ	Ṣ	Ṣ
ذ	Ḍ	Ḍ	Ḍ	Ḍ,Z,z,ḏ	Ḍ,D	Ḍ	Ḍ
ط	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ,T	Ṭ	Ṭ
ظ	Ẓ	Ẓ	Ẓ	Ẓ,Ẓ̄	Ẓ,Z	Ẓ	Ẓ
ع	‘	‘	‘	‘	‘	‘	‘
غ	GH	GH	Ġ	Ġ	Ġ,GH	Ġ	Ġ,γ
ف	F	F	F	F	F	F	F
ق	Q	Q	Q	Q	Q	Q	Q
ك	K	K	K	K,ñ,ğğ	K	K	K,G,η
ج	G	G					
ش					G		K,G,η
ل	L	L	L	L	L	L	L,Ł
م	M	M	M	M	M	M	M
ن	N	N	N	N	N	N	N
و	W	W	W,U	W,V	W,V	W	V
ه	H	H	H	H	H	H	H
ي	Y	Y	Y,I	Y	Y	Y	J

1- Encyclopédie de l'Islam (Nouvelle Edition) : Bu ansiklopedide Türkçe İslâm Ansiklopedisi'nin transkripsiyon metodu uygulanmıştır.

2- The Encyclopediae of Islam : Burada da Türkçe İslâm Ansiklopedisi'nin metodu kullanılmıştır.

3- Brockelmann, GAL. Supl. : Burada sadece harf-i tarifin (J)si kalbe uğruyor. Diğer bütün hususlarda Türkçe İslâm Ansiklopedisi'ne uymaktadır.

Fuat Sezgin'in GAS'ının da aynı şekilde olduğunu burada hatırlatalım.

4- Revue des Etudes İsmaliq : Bu mecmuada, Arapça, Farsça ve Türkçe için, çok defa müşterek olmakla beraber, bazan farklı sistemler kabul edilmiştir. Nitekim, cetvelde aynı Arap harflerinin karşılığı olarak, bazan üç değişik harf yazılmıştır ki, bunların her birisi, sırasıyla Arapça, Farsça ve Türkçe harflerin mukabilidir.

Bu mecmuada sesliler için şu sistem kullanılmıştır :

Arapça için : a,ā,i,u,ū,ay ;ta-i te'nis : a, at.

Farsça için : a,a,e,i,o,u,aw,ow,ay,ey.

Türkçe için : a,a,e,i,i,ö,o,ü,u.

Diğer hususlarda GAL'ın aynısıdır.

5- Règles Pour Editions et Traductions des Textes Arabes : Bu kitapta birisi genel, diğeri de özel isimlere ait olmak üzere iki ayrı transkripsiyon alfabesi verilmiştir. Cetveldeki harfler, I.sı genel, II.sı özel isimlerde olmak üzere konulmuştur.

Ayrıca bu kitapta, Arapça tamlamalar şu şekilde kullanılmaktadır : İmam-al-Harama'nın, Badr-al-Bodour, Sitt-ach-cham, vs.

Künyeler şu şekilde kullanılmıştır : 'Alı b. Abou-Talib gibi.

Sonu (...iye) ile biten kelimeler (...iya) şeklinde kullanılmıştır : Mo'awiya, al-İmadiya gibi. Harf-i tarifin (J) sı, şemsi harflerde kalbe uğramıştır : ar-Razi gibi.

Cezmli (◌)harfleri (ï) ile gösterilmiştir ¹².

6- Kelile ve Dimne (Polonya Dilinde) : Bu kitabın kendine has

bir transkripsiyon sistemi mevcuttur. Arapça ve Farsça harfler için bir işaret, Türkçe harfler için de ayrı işaretler kullanılmıştır. Cetvelde, önce Arapça ve Farsça, daha sonra da Türkçe harflerin karşılığı

¹² R.Blachère et J. Sauvaget, Règles Pour Editions et Traductions des Textes Arabes, Paris, 1945.

gösterilmiştir. Bu işaretleri burada tekrar yazmaya lüzum görmüyoruz. Ancak bazı izahatlar yapmak gerekir.

Türkçe kelimelerde uzatma işareti olarak (´), Arapça ve Farsça kelimelerde de (¯) işareti kullanılmıştır. Elif-i maksûreler(ع), (ĩ) şeklinde gösterilmiştir. (تعالیٰ = ta'ālā gibi). Kelime sonundaki ha-i resmîyeler (ا..), (ă ve ă) şeklinde; (ك) nin he'si de (ĩ) şeklinde gösterilmiştir. Kendinden önceki harf meftûh (üstünlü) olan vav (و), (â); kendinden önceki harf meftûh olan (ك) ise, (ĩ) şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca çift esreler (...ⁱⁿ) şeklinde; çift üstünler de (...^{en}) şeklinde gösterilmiştir : ('an- qasdⁱⁿ, qasd^{en} gibi). Kelime köküne ilâve edilmiş olan ekler de bir (-) işaretiyle ayrılmışlardır (dost-lyq gibi) 13.

S O N U Ç :

Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemede açıkça görmüş olduk ki, Arap harfleriyle yazılmış olan metinlerin transkripsiyonunda, ne dünya çapındaki şarkiyatçılar ve Türkiyatçılar arasında, ne de Türk ilim adamları arasında istenilen birlik mevcut değildir. Bu birliği gerçekleştirmenin güçlüğüne daha önce de temas etmiştik. Farklı milletler arasındaki ayrılıklar, bir bakıma normal karşılanabilir. Çünkü, her milletin değişik alfabeleri olduğu gibi, telaffuzları arasında da farklar mevcuttur. Bu bakımdan, beynelmilel bir transkripsiyon sistemini kabul edip kullanmak pek çok güçlük ve mahzurları beraberinde getirebilir. Bu yönüyle düşünüldüğünde, milletler arasındaki ayrılıkların gerçekte normal ve hatta faydalı olduğunu kabul etmek gerekir. Buna karşılık, aynı alfabeyle kullanıp, aynı dili konuşan bir milletin mensubu olan ilim adamları arasındaki farklılıkları ise normal karşılamak mümkün değildir. (Herhangi bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için şu noktayı belirtmekte fayda vardır : Daha önce fonetik transkripsiyon mevzuunu incelerken, bu mevzuda ülkemizde bir birliğin mevcut olmamasının normal kabul edilmesi gerektiğinden bahsetmiştik (bak.s.26). Burada üzerinde duracağımız mevzu, arap harfleriyle yazılmış metinlerin dilimize aktarılmasında kullanılan transkripsiyon sistemi mevzuudur. Mevcut ayrılıkların normal olmadığını söylerken de bunu kastediyoruz.) Burada bizi ilgilendiren, diğer milletlere mensup ilim adamlarından ziyade, kendi ilim adamlarımızdır. Örnekleriyle de görmüş olduk ki, ülkemizde transkripsiyon mevzuunda tam bir kargaşa hakimdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kargaşanın birazcık olsun önüne geçebilmek gayesiyle R.Rahmeti

¹³ Daha geniş bilgi için bak.: Ananjasz Zajaczkowski, Studja nad Jezikiem Staraomanskim, W.KRAKOWIE, 1934.

Arat, " Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu " adı altında bir kitap hazırlamışsa da malesef arzu edilen birliği temin etmeye bu da yetmemiştir. Her ne kadar bazı kimseler ve kurumlar tarafından bu kılavuzda gösterilen sistem takip ediliyorsa da pek çok kimseler, kendilerince daha münasip olan bir sistem uygulamaktadırlar. Durumun bu merkezde oluşu, ilim adamlarımızın transkripsiyon mevzuunda müşterek bir yol takip edilmesinin önemi üzerinde yeterli bir şekilde durmadıklarını gösterir. Durum böyle olunca da sözkonusu kargaşa bundan böyle de devam edeceği benzermektedir.

Bizce bu konuda takip edilmesi gereken en makul yol şudur :

Herkesin kendi bildiğine göre bir yol tutup, onu takip etmiş olmasının mahzurlarını tartışmaya gerek yok. O halde, bazı fertlerin şahsî görüşlerine uymasa bile bir tek sistemin kabul edilip, bunun herkesce tereddütsüz tatbik edilmesi gerekir. Bu ya daha önce hazırlanmış olan Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi kabul edilmekle, ya da yeni bir sistem hazırlamakla mümkün olur. Her halde makul olan da I. şıkkı yerine getirmektir. Çünkü, bu sistem günümüzde birçok kimse ve kuruluş tarafından cüzi bazı farklılıklarla beraber tatbik edilmektedir. Ayrıca bu sisteme uygun olarak basılmış olan pek çok eser mevcuttur. Yeni bir sistem ortaya koyulduğu takdirde, bu sistemle basılmış olan eserlerle, daha önce basılmış olan eserler arasında bir ayrılık ortaya çıkmış olacaktır.

Ancak, Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi temel kabul edilmek suretiyle, bu sistemde uygulanan bazı hususların yeniden düzenlenmesi - ki, tavsip de etmiyoruz, çünkü artık zaman geçmiştir - ve yeni bir takım ilâvelerin yapılması da düşünülebilir. Şayet bu yol tercih edilecek olursa şu tekliflerde bulunabiliriz :

1- Ses uyumu temin etmek . Buna bağlı olarak :

a) Harekelerden üstün (ˆ) = a, e; esre (˘) = i, u; ötre (˙) = u, ü harfleriyle, uygun düşüşüne göre ifade edilebilir. (T.İ.T. Sisteminde, bu metodun millileştirilmiş transkripsiyonda tatbik edildiği, not olarak belirtilmiştir. Bizce her yerde bunun uygulanması daha uygundur.)

b) Harf-i tarifin elif (l) i, (a) yerine (e) ile gösterilebilir. el-Bîrûnî gibi.

c) Harf-i tarifin lâm (J) 'ı şemsi harflere daima kalbedilebilir. er-Râzî gibi.

d) Farsça terkiplerde, terkip (i) si, yerine göre (ı) olarak da yazılabilir.

2- Arapça terkiplerde irab belirtilebilir. Buna bağlı olarak harf-i tarifin elif (l) 'ı düşür-ülüp, yerine bir apostrof (') konulabilir : Tefsîru'l-Celâleyn, Keşfu'z-Zunûn gibi.

Harf-i tariften önce harf-i cer veya atıf vav (ۋ) 'ı geldiğinde de

elifin yerine apostrof kullanılabilir : eş-Şemsu ve'l-kamer gibi.

3- Mefsûl veya mevsûl (و) lu atıf terkiplerinde de yerine göre (u) veya (ü) kullanılabilir : Nûr u zulmet, Hüsn ü 'aşk gibi.

4-Sonu müennes t (ö) style bitip de bu te'nin belirtilmediği yerlerde, kelimenin sağ üst tarafına küçük bir (t) konmak suretiyle bu (t) belirtilebilir : Hadîka^t (حديقة), Medîne^t (مدينة) gibi.

Kelimenin sonundaki yuvarlak te (ö) den önce bir harf-i med varsa ve durulduğunda bu te (ö) telâffuz da ediliyorsa, bunun müennes te'si (ö) olduğu (ħ) şeklinde bir işaretle belirtilebilir : (صلوة) = şalā^vāħ, (زكاة) = zek^vāħ gibi.

5- Şeddeli vav(و) ve ye(ي) ler, T.İ.T. Sisteminde olduğu gibi, uzatma (اخوة = Uḥūva) şeklinde değil de, harfi iki defa yazmak suretiyle gösterilirse, daha uygun olur. اخوة = Uḥuvveħ, عصبية = 'Aşabiyyeħ gibi. Fakat şeddeli harf kelime sonunda olursa ve irabı da belirtilmiyorsa, uzatma şeklinde okunabilir. على = 'Alī, صبي = Sabī gibi.

6- Kürsisi (و) olan hemzelerde bu vav ufak bir (ˇ) ile belirtilebilir : (سؤال = sü'āl, رؤيا = ru'yā, مؤمن = mü'min gibi.)

7- صلوة = şal^vāħ, خواب = H^vāb ve bunlara benzer diğer kelimelerdeki vav (و) lar da bu şekilde belirtilmelidir.

8- Sonu elif-i maksûra (و) ile biten kelimelerde de bu harf (ˇ) şeklinde bir işaretle belirtilebilir : (هدى = Hüdā, على = 'alā, إلى = ilā gibi.)

9- Kelime sonundaki tervinler şu şekilde yazılabilir :

برزخ لا يبغيان = Berzeħ^{un} lā yebgīyān, رسالة = risālet^{un} gibi.)

10- Güzel he (ه) ler, bittişmiş olduğu harfin alt kısmına bir yuvarlak yapılarak belirtilebilir : (روضة = ravza, كره = gerç, كه = kt, خانه = Ĥāne, gibi.)

Bu kelimelerin sonundaki terkîp hemzeleri de ayrıca bir (ˇ) işaretleriyle belirtilebilir : (روضه كلزار = Ravza^o - i gûl-zār gibi.)

11- Kelime içerisindeki harf-i imlâlar harfin altına bir çizgi (_)

koymak suretiyle; ne harf-i imlâ ne de hareke bulunmayan heceler de, harfin altına bir nokta (.) koymak suretiyle belirtilebilir.

12- Birden fazla kelimededen müteşekkil olan tek kelimelerde, kelimelerin arası bir (-) işaretiyle ayrılmalıdır : (ربيع = Rû-be-rû, سر = ser-te-ser, كلزار = gûl-zâr, غنچه رش = gönca - veş gibi.)

13- İki sesli harf bir araya geldiğinde düşürülmüş olan birinci harf bir apostrof (') işaretiyle belirtilebilir : (كرى = k'ty, كارل = k'ol gibi.)

BİBLİYOGRAFYA

A) ANSİKLOPEDİ VE DERGİLER :

- 1- Arabica
- 2- Encyclopédie de l'Islâm (Nouvelle Edition)
- 3- The Encyclopaediae of Islam (New Edition)
- 4- İlahiyat Fakültesi Dergisi
- 5- İslâm Ansiklopedisi (Türkçe)
- 6- İslâm Tetkikleri Dergisi
- 7- Meydan Larus (Büyük Lûgat ve Ansiklopedi)
- 8- Revue des Etudes Islamiques
- 9- Şarkiyat Mecmuası
- 10- Tarih Vesikaları Dergisi
- 11- Türk (İnönü) Ansiklopedisi
- 12- Türk Dil ve Araştırmaları Yılığ - Belleten.

B) ŞAHİS ESERLERİ :

- 1- Arat, R. Rahmeti, Türk İlmî Transkriptstyon Kılavuzu, M.E.B. Yay., İst., 1946.
- 2- Blachère et J. Sauvaget, Règles Pour Editions et Traductions des Textes Arabes, Paris, 1945.
- 3- Brockelmann, Carl, Geschishte der Arabischen Literatur (GAL), C. I-II, Leiden, 1943- 1949; Supplementband (S), C. I-III, Leiden, 1937- 1942.
- 4- Caferoğlu, Dr. Phil. Ahmet, Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, T.D.K. Yay., İst., 1946.
- 5- Caferoğlu, Dr. Phil. Ahmet, Sivas ve Tokat İleri Ağızlarından Toplamalar, T.D.K. Yay., İst., 1944.
- 6- Ercilasun, Ahmet Bican, Bugünkü Türk Alfabeleri, M.E.B. Yay., 1977.
- 7- Hacıeminoglu, Dr.M., Kutub'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil

Hususiyetleri, İst. Üniv. Yay., 1968.

8- Kavakçı, Doç.Dr.Yusuf Ziya, İslâm araştırmalarında Usûl, D.İ.B. Yay., Ank., 1976.

9- Korkmaz, Dr.Zeyneb, Güney - Batı Anadolu Ağızları, D.T.C.F.Yay., Ank., 1956.

10-Korkmaz, Dr.Zeyneb, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, C.I, D.T.C.F. Yay., Ank., 1963.

11- Timurtaş, Doç.Dr. Faruk Kadri, Osmanlıca Grameri, İst., 1946.

12- Zajaczkowski, Ananjasz, Studja Nad Jezikiem Starocmankim, W. Krakowie, 1934.